

לעומת זאת, בזמן השואה הנוראה, רצחו הגרמנים ישרו יהודים מבלי שתהיה להם אפשרות להמיר את דתם. כאשר יהודי עמד על הרמפה באושוויץ או במיאדנק, לא איפשרו לו להתנצר או להתאסלם, חלילה, ולהציל בכך את חייו. ב"חוקי נירנברג" האכזריים שקבעו הנאצים נאמר במפורש שכל מתבולל או מומר נחשב ליהודי, גם מספר דורות לאחר. הנאצים הרגו גם מומרים, שהמירו את דתם, וחיפשו יהודים שהתחבאו במנזרים וכנסיות והתנהגו כנוצרים לכל דבר.

ואכן, הגאון רבי יהושע משה אהרונסון זצ"ל מספר בספר זכרונותיו "עלי מדורות" (עליו כתבנו בעבר בבמה נכבדה זו) ששאלה זו ניקרה במוחו שוב ושוב, גם בעומדו על סף המשרפות בהיותו בגיא הצלמוות באושוויץ ובוכוואלד. הוא כותב: "הנאצים לחמו בשנאה שטנית לא רק כנגד היהודים, אלא גם כנגד כל דבר של יהדות, אבל הם לא גזרו לעבור על הדת. הם לא נתנו ליהודים ברירה, לעבור על הדת ולהינצל או להחזיק בדת וליהרג. הם בחרו בקו של חיסול שיטתי לכל יהודי אשר יהודי יכונה, השאלה היא האם יהודי, שהומת עובר היותו יהודי, הוא מקדש השם במיתתו? לכאורה, הגמרות כולן, וכן רבותינו הראשונים, אינם דנים אלא בגוי האונס לעבור על הדת "מה לך יוצא להיסקל? על שמלתי את בני".

כששוחחתי עם רבים מתלמידי החכמים בעידן על נושא זה (וטענתי ש"קידוש ה'" הוא רק בשעה שנותנים ביד הנרצח ברירה למות ולא לעבור על דת, או לחיות ולעבור על דת), אמרו רבים ש"הרמב"ם אמר שכל מי שהרגוהו בגלל שהוא יהודי- הוא בכלל מקדשי השם". משפט זה, לפיו כך סובר הרמב"ם, שב על עצמו שוב ושוב. ואכן, רבים וטובים "ציטטו" בשם הרמב"ם באגרת השמד דברים אלו. בספר "קידוש השם" כותב ש"כבר פסק הרמב"ם שיהודי שנהרג ואפילו לא משום שרצו להעבירו על דתו, ורק על שום שיהודי הוא, נקרא קדוש", וכן "מצטטים" רבים בשם הרמב"ם. אך האם האם זוהי כוונת הרמב"ם? הבה נראה.

הרמב"ם כותב ב"אגרת השמד" כך: "כל מי שנהרג במקום שאמרו יהרג ואל יעבור וכו'... ואמרו חז"ל (שיר השירים רבה ב, ז) 'השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה' וגו', השבעתי בדורות של שמד, בצבאות שעשו לי ציוני (=רצוני) ואני עשיתי צביונים, או באילות השדה, דמם עלי כדם צבי ואייל, ועליהם הוא אומר: 'כי עליך הורגנו כל היום', וממשיך הרמב"ם וכותב: 'ואיש אשר יזכהו הקל-ל לעלות במעלה עליונה כזאת, כלומר שנהרג על קדושת

השם, ואפילו היו עוונותיו כמו ירבעם בן נבט וחבריו, הוא מעולם הבא, ואפילו לא היה תלמיד חכם, וכן אמרו (בבא בתרא י, ב) 'במקום שהרגו מלכות עומדים- אין כל ברירה יכולה לעמוד במחיצתם. מאן נינהו? (=מי הסד) אילימא רבי עקיבא וחבריו, כל שכן דאיכא תורה ומעשים טובים, אלא הרוגי לוד".

אלו הם דברי הרמב"ם, ואנו למדים מהם במפורש שהוא מדבר על "כל מי שנהרג במקום שאמרו יהרג ואל יעבור" והנה אותו אדם בחר במוות, במקום לעבור על העבירה, אך לא כאשר לא ניתנה לו שום ברירה ליהרג או לעבור עבירה, וכך כתב גם בספר "בינה ודעת", המצטט את דברי הרמב"ם וכותב שהנה, מי שקורא את דבריו, מבין שהרמב"ם לא כתב שכל אדם שנהרג על ידי גוי בגלל יהדותו, נחשב למקדש השם.

קידוש השם- גם כשהגוי לא מכריח יהודי להיות גוי

אך את הביטוי הזה, לפיו כל מי שנהרג על ידי גוי בגלל יהדותו נחשב למקדש השם, לא המציאו היום או אתמול. רבים וטובים הזכירוהו, רבים מגדולי ישראל כינו את ששת המיליונים שנרצחו בשואה הנוראה בשם "קדושים" (ראו ב"מכתבים ומאמרים" למרן הגרא"מ שך זצ"ל, ח"ג עמוד כ"ה ועמוד פ"ו ובקובץ תשובות למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ח"א י"ח, שכינום בשם "קדושים").

בספר "בסתר רעם" מובא שאמירות ברוח זו הושמעו מפי רבנים חשובים. כך, למשל, נשא דבריו רבה של לנובץ, רבי אהרן רבין הי"ד, כשיצא עם בני קהילתו בדרך לבית העלמין, כשהוא לבוש ב"קטל". "אחים יקרים, אנו עוברים עתה אל מלכות השמים... אחרי הסבל הרב וייסורי הגיהנום שסבלנו עלי אדמות, מובטח

לכם כי תגיעו אל גן העדן פנימה. לכן אל תדאגו, לכו בשמחה לקראת גורלכם. אשריכם, אשרינו, שזכינו למות כיהודים. מוות זה נחשב כמוות על קידוש ה', כי כל פשענו הוא בכך שאנו יהודים".

הגרי"מ אהרונסון זצ"ל, שכאמור, התחבט רבות בענין, הכריע ש"במקום שהגוי מתאנה לשם יהודי ועצם המושג

"יהדות" הוא שמפריע לו, הרי זה נקרא מומת על קידוש השם, אף אם אין הגוי מכריח את היהודי לעבור על דתו, שהרי כל אומות העולם יודעים בבירור שהעם היהודי הוא עם ה' וכל התנכלותם לעם זה ושנאתו אליו אינה אלא בעבור זה. לפיכך פשוט לי כי היהודים שהומתו בכל מיני מיתות משונות, על עצם היותם יהודים, נקראת מיתתם "קידוש ה'", כיון שהומתו על עצם היותם בני העם הנבחר, המתייחסים אליו יתברך".

במקומות רבים נגטאות למדו היהודים החרדים לדבר ה' את הלכות קידוש ה'. הגאון רבי משה חיים לאו הי"ד, רבה של פיטערקוב (אביו של הגרי"מ לאו יבלחט"א, רבה של תל אביב), כתב ספר הלכתי בימי השואה על הלכות קידוש ה', אך הספר נאבד בשואה ושרדו ממנו רק חידושי התורה ששלח למספר רבנים, כדי שיתנו לו הסכמה על ספרו (הקטעים פורסמו בבטאון "מוריה", מכון ירושלים, שבט התשמ"ח). הגאון החרף רבי מנחם זמבה הי"ד, כתב וחידש חידושי תורה בענין קידוש ה', על פרקי הרמב"ם העוסקים בענין, והגאון רבי חיים אלעזר אייבשיץ מסר בגטו וירושב שיערים על הלכות קידוש ה' להרמב"ם. כך נמסרו שיערים בטשא על ידי הגאון הרב קרליבך, רבה של המבורג והגאון הרב אהרונסון, רבה של סאניק.

בקונטרס "ההרואה עליך" מסופר על הרבי מסלונים הי"ד, ש"כשנהג על קידוש ה' היה זה מתוך ישוב הדעת ולאחר כמה שנים שהכין עצמו לזה, והכין את הציבור לקיים מצות קידוש השם". גם הרבי מפיצאסנה הי"ד, רבי קלוגנימוס קלמיש שפירא, נשא שיחות התעוררות רבות, בהם הכין את צאן מרעיתו לקדש את ה' במיתה וביסורים, ה' ירחם וישמור. בספר "בסתר רעם" מביאה הרבנית פרבשטיין תחי' ציטוטים לא מעטים של רבני קהילות שמסרו "מודעא", לפיה אם ייסרו אותם בייסורים גדולים, בכל זאת לא יסוו הם מאמונתם בה', גם בשעה שלא יוכלו לשלוט על דיבורם ומחשבותם".

